

ՌՈՒԶԱՆ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ դոցենտ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ghazaryanruzan@ysu.am

ԱՆՆԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԵՊՀ դոցենտ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
anna.khachatryan@ysu.am

ՀՏԴ 81' 25

**ՇԵՔՍՊԻՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. թարգմանություն, մշակութային արժեքներ, թարգմանական գործունեություն, Շեքսպիր, անգլիական գրականություն, հոգևոր կյանք, թարգմանական սկզբունքներ, դասական թարգմանիչ, համարժեքություն, համեմատական վերլուծություն:

Ключевые слова и выражения: перевод, культурные ценности, переводческая деятельность, Шекспир, английская литература, духовная жизнь, переводческие принципы, классический переводчик, эквивалентность, сравнительный анализ.

Key words and expressions: translation, cultural values, translation activity, Shakespeare, English literature, spiritual life, translation principles, classical translator, equivalence, comparative analysis.

Թարգմանության շնորհիվ մեկ երկրի ժողովուրդը ծանոթանում է մյուս երկրների կյանքին, կենցաղին, պատմությանը, գրականությանը, գիտական ձեռքբերումներին և այլն: Թարգմանությունը մարդկային գործունեության շատ հին տեսակ է: Թարգմանական գործունեության արմատները գնում են դեպի ժողովրդների պատմության խորքը, և թարգմանության էության և խնդիրների մասին խորհրդածում էին դեռևս հին փիլիսոփաները: Իրենց խորհրդածություններում նրանք փորձել են սահմանել թարգմանության տեղը հասարակական կյանքում, դրա մշակութային դերն ու առանձնահատկությունները:

Թարգմանություն հասկացության էական առանձնահատկությունը դրա բազմակողմանի և բարդ բնույթն է: Նախ և առաջ, այն սոցիալական երևույթ է, քանի որ չի կարող առաջանալ և գոյատևել հասարակությունից դուրս. թարգմանության պատմությունն սկսվում է այնտեղ, որտեղ սկսվում

Է քաղաքակրթության պատմությունը, և թարգմանությունը զարգանում, հարստանում և կատարելագործվում է հասարակության զարգացմանը զուգընթաց: Երկրորդ, թարգմանությունը գիտական երևույթ է, քանի որ այն չի կարող ընկալվել և գիտականորեն սահմանվել առանց դրա լեզվական էության, լեզվաբանական հիմքերի և բնույթի բացահայտման: Երրորդ, թարգմանությունը գեղագիտական երևույթ է, քանի որ այն, մասնավորապես՝ գեղարվեստական թարգմանությունը, հնարավոր չէ ըմբռնել՝ առանց հաշվի առնելու դրա գեղագիտական էությունը և պատկերավոր բնույթը: Չորրորդ, թարգմանությունը պատմական երևույթ է, քանի որ այն հայտնվում է մարդկային պատմության զարգացման որոշակի փուլում և զարգանում է հասարակական գործընթացների զուգահեռ: Եվ վերջապես, թարգմանությունը մշակութային երևույթ է, քանի որ էական ազդեցություն է կրում ազգային մշակույթի կողմից և ինքն էլ իր հերթին է ազդում դրա վրա: Այն ազգային մշակույթի զարգացման միջոց է և մշակութային գործընթացների հզոր գործոն:

Առանց մշակույթի, գրականության զարգացման հնարավոր չէ թարգմանության զարգացումը: Մշակույթը հսկայական, նույնիսկ առաջնային դեր է խաղում լեզուների հարաբերակցության հարցում: Եթե բնագրի և թարգմանության լեզուների միջև լեզվական և մշակութային տարբերություններն աննշան են, ապա թարգմանության իրականացումը կրնա անառանց առանձնահատուկ դժվարությունների: Սակայն հարկավոր է հաշվի առնել, որ ցեղակից լեզուների հետ գործ ունենալիս՝ թարգմանիչը կարող է խաբվել մակերեսային զուգադիպություններով, ինչի արդյունքում թարգմանությունը ձախողվում է: Երբ մշակույթները փոխկապակցված են, այսինքն՝ զուգահեռ են զարգացել, սակայն լեզուների համակարգերը միանգամայն տարբեր են, թարգմանիչը բազմաթիվ ձևափոխություններ է կատարում: Այնուամենայնիվ, հարաբերակցվող մշակույթներում առկա բազմաթիվ զուգադիպությունները ապահովում են նաև բովանդակության զուգահեռությունը: Նման դեպքերում թարգմանության իրականացումը շատ ավելի դյուրին խնդիր է, քան այն դեպքերում, երբ անհամատեղելի են և՛ լեզուները, և՛ մշակույթները: Հարաբերակցվող մշակույթներում առկա տարբերությունները ավելի մեծ խոչընդոտ են թարգմանության իրականացման ժամանակ, քան լեզվական կառուցվածքների անհամատեղելիությունը:

«Լեզուների առնչության առթիվ կարևոր է հոգևոր կյանքի ճանաչումը, այն համակրանքն ու հետաքրքրությունը, որ դրսևորվում է տվյալ ժողովրդի պատմության, գիտության, մշակութային արժեքների, նույնիսկ առտնին կյանքի նկատմամբ, որոնք բնութագրում են այդ ժողովրդին, նրան դարձնում մոտիկ և ծանոթ: Այդ կերպ հեշտանում, անմիջական է դառնում գրական

առնչությունը, որը յուրակերպ ամբողջացնում է ընդհանուր ծանոթությունը գրական պատկերով ևս»¹:

Թարգմանության վրա հարաբերակցվող մշակույթների ազդեցությունն անհերքելի է: Ի դեմս թարգմանության՝ դրանք միաժամանակ բախվում են միմյանց հետ և հաշտության, համատեղելիության ուղիներ փնտրում: Թարգմանչի առջև խնդիր է դրվում փոխանցել օտար մշակույթը ազգային մշակույթի տարրերի միջոցով:

Այս կապակցությամբ Ա.Կ. Եղիազարյանը մի հետաքրքիր տեսակետ է առաջ քաշում, մասնավորապես այն, որ թարգմանությունը գեղարվեստական երկի գոյության անհրաժեշտ ձևերից մեկն է, քանի որ այն նպաստում է բնագրի էության, գեղարվեստական բովանդակության բացահայտմանը: «Թարգմանված երկը հեռանում է այն ազգային լեզվամշակութային միջավայրից, որի մեջ ընկալվում էր նախքան թարգմանությունը: Այն մտնում է նոր կապերի ու հարաբերությունների մեջ, դրանով իսկ ի հայտ է բերում նոր երանգներ: Երբեմն թարգմանությունը օգնում է բնագրին վերահաստատել իր հեղինակությունը»²:

Ցանկացած ստեղծագործության գեղարվեստական բովանդակությունը, նախ և առաջ, դրա ոճական երանգավորումն է: Թարգմանիչը պարտավոր է այնպես վերարտադրել բնագիրը, որ այն գեղարվեստական արժեք ունենա թարգմանության լեզվով ընթերցողի համար և միաժամանակ ընդունելի լինի նրա կողմից՝ մշակութային և լեզվական նորմերի տեսակետից:

Թարգմանության տեսակետից հատկապես բարդ են լեզվին արտահայտչականություն և պատկերավորություն հաղորդող ոճական հնարներն ու լեզվաարտահայտչական միջոցները, որոնք յուրաքանչյուր լեզվում իրենց ուրույն գծապատկերն ունեն և որոշակի իմաստով արտացոլում են այն մշակույթը, որի ներկայացուցիչն է հեղինակը: *Արտահայտչականությունը /expressivity/* խոսքի հատկանիշ է, որը նրան տալիս է գնահատիչ բնույթ և տարբերակում սովորական չեզոք խոսքից: Զգացմունքների, ապրումների արտահայտումը խոսքի միջոցով, որը վերջինիս հաղորդում է պատկերավորություն և հուզականություն: *Պատկերավորությունը /figurativeness/* խոսքի հատկանիշ է, որ պայմանավորված է լեզվական միջոցներով կառուցվող գեղարվեստական

¹ Փարթամյան Վ. Հ., Հայ-անգլիական գրական առնչությունները, Ե., ՀԽՍՀ ԳԱ, 1975, էջ 10

² Եղիազարյան Ա.Կ., Գեղարվեստական թարգմանությունը և ժողովուրդների մերձեցումը, Ե., ՀԽՍՀ ԳԱ, 1977, էջ 20

պատկերի առկայությամբ: Պատկերավորության շնորհիվ մտքի առարկան ստանում է կոնկրետություն, և նկարագրությունները զգայապես ընկալունակ են դառնում: Պատկերավորությունը դրսևորվում է դարձյալների /tropes/ և բանադարձումների /figures of speech/ միջոցով, ուստի հաճախ վերջիններս կոչվում են լեզվի պատկերավորման միջոցներ³:

Թարգմանության տեսությունը ներառում է երկու փոխկապակցված բնագավառ: Առաջինը հենց թարգմանության էության ուսումնասիրությունն է, որը հանգում է համարժեքության ընդհանուր տեսության մշակմանը: Երկրորդ բնագավառը թարգմանական գործընթացն է, այսինքն՝ բնագրի տեքստի փոխակերպումը թարգմանության տեքստի: Այստեղ ուսումնասիրվում են թարգմանական գործընթացի փուլերը, տեքստի միավորները և թարգմանության ժամանակ այդ միավորների ձևափոխության տեսակները:

Այսպիսով, թարգմանության տեսության խնդիրը թարգմանական գործունեության էության բացահայտումն է, թարգմանության տեսական կադապարի ստեղծումը, որը կբացահայտի ինչպես համարժեքության ընդհանուր հասկացությունը, այնպես էլ թարգմանության տեքստի առաջացման գործընթացի հիմունքները: Թարգմանության շնորհիվ օտարալեզու գրականությունը դառնում է հարազատ, իսկ թարգմանված ստեղծագործությունը դառնում է մայրենի գրականության նվաճում: Թարգմանիչն իր առջև նպատակ պետք է դնի ոչ թե տեղեկացնել կամ ծանոթացնել ընթերցողին տվյալ գործի հետ, այլ ներկայացնել նրան մի կենդանի ստեղծագործու- թյուն, որով ապրել է թարգմանիչը՝ իր մոթով և սրտով անցկացնելով առաջին էջից մինչև վերջինը այնպես, ինչպես արել է հեղինակը:

Յուրաքանչյուր ժողովրդի մշակութային մակարդակ որոշելու համար կարելի է վերցնել միայն մեկ չափանիշ, այն է՝ թե երբ է այդ ժողովրդի լեզվով Շեքսպիր թարգմանվել: Ռուսաստանում և Գերմանիայում առաջին անգամ Շեքսպիր թարգմանվել է միայն 18-րդ դարի երկրորդ կեսին, իսկ հայերին Շեքսպիրը ծանոթ է դեռևս 17-րդ դարից: Շեքսպիրին և նրա ստեղծագործությունները հանգամանալի ներկայացրել և բացահայտել է դեռևս Հովսեփ Էմինը՝ իր հայտնի «Հովսեփ Էմինի կյանքն ու արկածները» հուշագրության մեջ, որը լույս է տեսել 1792 թ.⁴ Լոնդոնում, անգլերեն լեզվով: Անցյալ դարի 60-ական թթ. հայերը եղել են առաջին ժողովուրդը

³ Խլղաթյան Ֆ. Հ., Ոճաբանական բառարան հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն, Ե., Ջանգակ-97, 2000, էջ 145

արևելքում, որ ունեցել են Շեքսպիրի մի շարք գործերի թարգմանություն, այդ թվում նաև **Համլետը**:

Հայոց թարգմանական պատմության մեջ Շեքսպիրի դրամատուրգիան կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում: Շեքսպիրյան ստեղծագործությունների թարգմանությունները առանձնահատուկ դեր են կատարել հայ գեղարվեստական թարգմանության զարգացման գործում և հայ ժողովրդի հասարակական – քաղաքական կյանքում: Ընդհանրապես, հայ հասարակական միտքը զգալի տեղ է հատկացրել անգլիական իրականության և նրա հոգևոր կյանքի ճանաչմանը: Հայերի՝ անգլիական գրականության հետ առնչությունը ունեցել է բազմակողմանի հիմնավորվածություն, իսկ դա հնարավորություն է տվել գեղարվեստական արժեքների գնահատման ու գաղափարական հայացքների ճանաչման հարցում ամուր ելակետ ունենալ: Հայ միտքը առավելաբար շեշտը դրել է այն համամարդկային արժեքների վրա, որ ստեղծել է անգլիական գրականությունը, ձգտել է դրանք ընկալել ու իրացնել:

Շեքսպիրի հայերեն թարգմանությունների պատմությունը՝ մեր երկրում նրան աստիճանաբար ըմբռնելու, նրա ստեղծագործության մեջ խորանալու պատմությունն է: Եվ այդ պատմության յուրաքանչյուր փուլը կապված է, մի կողմից, թարգմանական սկզբունքների ընդհանուր զարգացման հետ, մյուս կողմից, Շեքսպիրի իմաստավորման հաջորդող փուլի հետ: Թարգմանական սկզբունքների զարգացումը և Շեքսպիրի աստիճանական իմաստավորումը զուգահեռաբար իրականացվող գործընթացներ էին: Այն փաստի գիտակցումը, որ Շեքսպիրի մոտ չկա պատահական որևէ բան, նրա ստեղծագործության բոլոր տարրերի իմաստավորումը, լինելով Շեքսպիրի նվաճման հերթական փուլը, թելադրում էր թարգմանության նոր սկզբունքներ:

Շեքսպիրի հայերեն թարգմանությունների պատմությունը բաժանվում է երեք շրջանի, որոնք ընդունված է կոչել հայ դասական թարգմանիչ Հովհաննես Մասեհյանի անունով. նախամասեհյանական /մինչև 1890-ական թթ./, մասեհյանական /1890-1930-ական թթ./ և ետմասեհյանական /1940-ական թթ. մինչև այսօր/: Առաջին շրջանը նախապատրաստական էր: Շեքսպիրը մուտք էր գործում հայ իրականություն, իմաստավորվում և հայացվում էր: Կատարվում էին չափածո և արձակ թարգմանություններ ինչպես բնագրից, այնպես էլ միջնորդ լեզուներից, հատվածաբար և ամբողջական, գրաբար և աշխարհաբար: Այստեղ առանձնանում են երկու դպրոց՝ Զմյունիայի լուսավորիչ թարգմանիչների և Թիֆլիսի դպրոցի շեքսպիրյան թարգմանությունները: Առաջին շրջանում, երբ հայերը նոր էին բացահայտում Շեքսպիրին, նրա ստեղծագործությունների մեջ շատ բան

պատահական էր թվում, և թարգմանիչները Շեքսպիրից վերցնում էին միայն այն, ինչ անհրաժեշտ էին համարում: «Ծանոթության» փուլի համար դա միանգամայն բավական էր: Հետագայում պարզ դարձավ, որ Շեքսպիրի առաջին թարգմանիչներին վանող «բարդ փոխաբերական պատկերայնությունը» հենց շեքսպիրյան ստեղծագործությունների էությունն է:

Գոյություն ունեն «Ռոմեո և Ջուլիետ» ողբերգության հատվածներ՝ լույս տեսած այս ու այնտեղ, արձակ, բովանդակության շարադրանքի հետ մեկտեղ: Սակայն առանձին գրքով ամբողջական թարգմանությունը հրատարակվել է միայն 1866թ. Ջոյնտնիայում Արամ Կարապետ Տետեյանի կողմից: Տառադարձված էր այսպես՝ «Հռոմեոս եի Ճիլիլեդդա»: Լուսավորիչ թարգմանիչ Արամ Տետեյանը փորձել է հնարավորին չափ հավատարիմ մնալ բնագրին, ուստի և դիմել է խոշորագույն շեքսպիրագետների՝ Սթիվենսոնի, Մալոնի, Ջոնսոնի խմբագրությամբ հրատարակած տեքստերին: Բացի բուն թարգմանությունից Տետեյանն ընթերցողին որոշ տեղեկություններ է հաղորդում մեծ դրամատուրգի մասին: Առաջաբանում խոսում է Շեքսպիրի այլ գործերի և դրանց հերոսների մասին, տալիս է նաև անգլերեն բնագրի 1842 թ. առաջաբանը, Շեքսպիրի կենսագրությունը՝ թարգմանված անգլերենից, մի հատված Ալեքսանդր Դյումայի՝ Շեքսպիրին վերաբերող ուսումնասիրությունից և, վերջապես, Շեքսպիրի կտակը: Այստեղ թարգմանիչը պատմում է նաև Շեքսպիր թարգմանելու դժվարությունների և թարգմանական աշխատանքի առանձնահատկությունների մասին: «Շատ դժուարություն կրեցի մեջ գտնուած դարձուածաւոր անգղիաբանութիւնները, կերպ կերպ երկսայրաբանական դժուարիմաց և երբեմն անլուծելի իմաստները բացատրելով հայացնելու, որ ինչպէս որ բնական է, բնագրին անուշութեան մեծագոյն մասը կորսնցուց: Թարգմանութեանցս մէջ ըստ մեծի մասին առաւել բառ առ բառ թարգմանելը նախադաս սեպեցի, որպէս զի Շեքսպիրի էական գեղեցկութիւնը առանց խանգարուելու աւելի ճշդիւ ցուցուի»⁴:

Սակայն Տետեյանի թարգմանությունն այսօր հնացած է, նախ՝ որ արձակ է, երկրորդ՝ նոր մշակվող աշխարհաբարը չէր կարող տալ այն հնարավորությունները ինչ ներկայումս, և երրորդ՝ 19-րդ դարի հայ թարգմանական դպրոցը դուս չունէր Շեքսպիր թարգմանելու մեծ փորձ: Տետեյանի նպատակը եղել է ազգին ներկայացնել այդ մեծանուն գրողին և ճշգրիտ փոխանցել ողբերգության բովանդակությունը: Տետեյանի

⁴ Շեքսպիրայ Վլ., Հռոմեոս եի Ճիլիլեդդա, թարգմ. Ա.Կ.Տետեյան, առաջաբան, Ջոյնտնիա, 1866

թարգմանությունը կարելի է վերագրել Գյոթեի կողմից նշված առաջին՝ «Ծանոթության» փուլին:

1912 թ. Զմյուռնիայում հայտնվում է ևս մեկ «Ռոմեո և Ջուլիետ»՝ այս անգամ Մեսրոպ Նուպարյանի թարգմանությամբ, «Ռոմեո եւ Ժիւլիէդ» վերնագրով: Հայ շեքսպիրագիտությանը Նուպարյանը ծանոթ է որպես հրապարակախոս և թարգմանիչ - բառարանագիր: 19-րդ դարի վերջին – 20-րդ դարի սկզբին նա Զմյուռնիայում հայտնի էր որպես ֆրանսերենի լավագույն գիտակ: Նրա հոդվածները տարիներ շարունակ լույս են տեսել արևմտահայ մամուլում: Նուպարյանը հատկապես աչքի է ընկել ֆրանսերենից կատարած հմուտ թարգմանություններով, մասնավորապես՝ Շատոբրիանի և Ռասինի գործերը, Հյուգոյի «Փարիզի աստվածամոր տաճարը», Գյոթեի «Ֆաուստը», Լաֆոնտենի առակները, Մոլիերի կատակերգությունները, նաև ֆրանսերեն – հայերեն բառարանով՝ «Բառարան ֆրանսերեն հայաշխարհիկ»:

Մեսրոպ Նուպարյանը Տեոեյան եղբայրների տպարանի շուրջ համախմբված թարգմանիչների մեջ էր և Շեքսպիրի ստեղծագործություններին ծանոթացել էր հենց Ա.Կ.Տեոեյանի թարգմանություններով: Սակայն, իրականում, Շեքսպիրն սկսեց հետաքրքրել նրան միայն այն ժամանակ, երբ տեսավ Պետրոս Աղամյանին՝ շեքսպիրյան հերոսների դերակատարումներով⁵:

Նախքան «Ռոմեո և Ջուլիետի» վերոնշյալ թարգմանությանն անցնելը, նա ուշադիր ուսումնասիրել է Տեոեյանի և Մասեհյանի, ինչպես նաև Ֆ.Շալի և Ֆրանսուա Վիկտոր Հյուգոյի ֆրանսերեն թարգմանությունները, ուսումնասիրել է բազմաթիվ քննադատականներ և մեկնաբանություններ: Եվ խոստովանել է, որ այս ամենն արել է անզլերեն լեզվին հմուտ չտիրապետելու պատճառով: Ուստի Նուպարյանի թարգմանությունը ոչ այնքան ինքնուրույն գործ է, որքան տարբեր թարգմանությունների համադրում: Այստեղ առկա են մի շարք լեզվաոճական թերություններ: Մասնավորապես՝ ոճական հնարները, հատկապես բառախաղերը, գրեթե փոխանցված չեն: Տպագրելուց առաջ Նուպարյանն իր թարգմանությունը ցույց է տվել Գրիգոր Զոհրապին, սակայն վերջինիս ստույգ գնահատականն անհայտ է: Գրաքննությանը հանձնելուց միայն տաս տարի հետո՝ 1912 թ. նրան հաջողվել է լույս ընծայել այն: Այնուամենայնիվ, քանի որ Նուպարյանը հայտնի մտավորական էր, նրա թարգմանությունը ջերմ

⁵ **Հակոբյան Մ.**, Շեքսպիրական, գիրք 3, Ե., 1970, էջ 310 - 319

ընդունելություն գտավ ժամանակի մամուլի էջերում: Նույնպիսի թարգմանությունը ևս, ինչպես և Տետեյանինը, մեծ մասամբ «տեղեկատվական» բնույթ էր կրում, այսինքն՝ նպատակ ուներ ուղղակի ծանոթացնել հայ ընթերցողին մեծն Շեքսպիրի հետ:

19-րդ դարի վերջին հայ թարգմանական արվեստը քայլ առ քայլ մոտենում էր այնպիսի մակարդակի, որ արդեն ժամանակն էր, որպեսզի հայտնվեին այնպիսի թարգմանություններ, որոնք քիչ էին զիջում բնագրին: Այսպիսին էին 1894 թ. հրատարակված «Համլետը» և 1896 թ.՝ «Ռոմեո և Ջուլիետը» Հովհաննես Մասեհյանի թարգմանությամբ: Շեքսպիր թարգմանելու համար անհրաժեշտ էր օգտագործել մի նոր գրական լեզու և ոճ, որը հիմնովին տարբեր կլիներ նախորդների լեզվից և ոճից: Մասեհյանը գտավ այն՝ օգտագործելով հայոց լեզվի բոլոր հնարավորությունները: Համախմբելով գրաբար, նորակազմ, խոսակցական, արևմտահայ, բարբառային և միջին հայերեն բառերը՝ նա Շեքսպիրին վայել լեզու ստեղծեց թարգմանության համար: Նրան չէին ընկճում Շեքսպիրի բարդ կապակցությունները, որոնք հայերենում կարող էին խորթ ու անհասկանալի հնչել: Հովհ. Մասեհյանը իրավամբ համարվում է Շեքսպիրի ամենախոշոր թարգմանիչը:

Շեքսպիրյան թարգմանությունների երկրորդ՝ մասեհյանական շրջանը սկսվում է 1892 թ., երբ Մասեհյանը ձեռնարկում է Շեքսպիրի գործերի թարգմանությունը, և տևում ավելի քան քառասուն տարի: Թեև թարգմանիչը մտադրվել էր թարգմանել Շեքսպիրի բոլոր գործերը, սակայն այս ժամանակահատվածում կարողացավ թարգմանել միայն տասներկուսը, որովհետև չէր գոհանում մեկ անգամ թարգմանելով, այլ վերամշակում էր թարգմանածը, որոշ երկեր էլ երկրորդ անգամ թարգմանում, ինչպես «Համլետը» և «Ռոմեո և Ջուլիետը»:

Այսպիսով, հայ թարգմանիչները թարգմանական արվեստի զարգացման փուլերն անցել են սրընթացորեն: Թարգմանական արվեստի ներկայիս փուլում կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում բնագրի ոճական երանգավորման, ինչպես նաև հեղինակի ամբողջական ստեղծագործական անհատականության վերարտադրման հարցը, այսինքն՝ առաջնային է համարվում գեղարվեստական բովանդակության փոխանցումը: Ստեղծագործության առարկայական-իմաստային բովանդակությունը շատ հեշտությամբ կարելի է հաղորդել ցանկացած այլ լեզվով: Սակայն գեղարվեստական բովանդակությունը շատ ավելի լայն է, քան առարկայական բովանդակությունը: Պատահական չէ, որ հանճարեղ գրողները և թարգմանիչները համառորեն պնդում են թարգմանական գործընթացի բարդությունների մասին: Հնուց է գալիս լատիներեն թևավոր խոսքը. «Traduttore – traditore», որը նշանակում է. «Թարգմանիչը դավաճան

է»։ Հոփի. Թումանյանը թարգմանությունը համեմատել է ապակու տակ դրված վարդի հետ։ Վարդը տեսնում ես, բայց նրա անփոխարինելի բույրը, հմայքը չես զգում⁶։ Հենց այդ բարդությունների գիտակցումն էլ հսկայական պատասխանատվություն է դնում թարգմանիչների վրա։

Այսպիսով, համարժեքության ընդհանուր տեսության և թարգմանական գործընթացի, ինչպես նաև բնագրի և թարգմանության տեքստերի համեմատական վերլուծության հիմունքների ուսումնասիրությունը բերում է այն եզրահանգման, որ ցանկացած բնագրի համարժեք փոխանցման հարցի քննության համար նախընտրելի է դիտարկել միևնույն նյութի մի քանի թարգմանական տարբերակներ, որպեսզի դրանց համեմատության շնորհիվ հնարավոր լինի ամբողջական պատկեր կազմել բնագրի համարժեք փոխանցման ուղիների վերաբերյալ։

Ռ. Ղազարյան, Ա. Խաչատրյան
Շեքսպիրի ստեղծագործությունների առաջին հայերեն
թարգմանությունները
Ամփոփում

Հոդվածը նվիրված է գեղարվեստական թարգմանության որոշ մշակութային և լեզվական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությանը, ինչպես նաև թարգմանական գործունեության բազմակողմանի բնույթի ընդհանուր դիտարկմանը։ Այն մասնավորապես կենտրոնանում է Շեքսպիրի ստեղծագործությունների առաջին հայերեն թարգմանությունների, դրանց ազգային արժեքի և նշանակության քննարկման վրա, որպես հայ ժողովրդի մշակութային մակարդակի որոշման կարևոր չափանիշ։ Թարգմանական սկզբունքների մշակումը և Շեքսպիրի աստիճանական իմաստավորումը գուգահեռաբար իրականացվող գործընթացներ էին, որոնք մեծապես նպաստեցին Հայաստանում թարգմանական արվեստի աննախադեպ զարգացմանը։

Р. Казарян, А. Хачатрян
Первые армянские переводы произведений Шекспира
Резюме

Данная статья посвящена рассмотрению некоторых культурологических и лингвистических особенностей художественного перевода, а также общему обсуждению разностороннего характера

⁶ Թումանյան Հ., Շեքսպիրի մասին, Ե., 1969

переводческой деятельности. В частности, изучаются национальная ценность и значение первых армянских переводов произведений Шекспира, как важный критерий определения культурного уровня армянского народа. Параллельно осуществляемые процессы разработки переводческих принципов и постепенного осмысления Шекспира в большой степени поспособствовали беспрецедентному развитию переводческого искусства в Армении.

R. Ghazaryan, A. Khachatryan

The First Armenian Translations of Shakespeare's Works

Summary

The present article deals with the study of some cultural and linguistic peculiarities of literary translation, as well as a general discussion of the versatile nature of the translation activity. It particularly focuses on the study of the first Armenian translations of Shakespeare's works, their national value and significance as an important criterion for determining the cultural level of the Armenian people. The parallel processes of working out translation principles and gradually conceiving Shakespeare greatly contributed to the unprecedented development of the translation art in Armenia.